

KUR'ÂN, MEAL VE TEFSİRLERDE RASÛLÛLLAH'A İSMİYLE HİTAP EDİLMESİ

ADDRESSING MESSENGER OF ALLAH WITH HIS NAME IN THE QUR'AN, TRANSLATIONS AND COMMENTARIES

*Adem DÖLEK**

ÖZET: Kur'ân-ı Kerim'de Rasûlullah'a ismiyle nidâ edilmemiş ve O'nun ismiyle çağrılmamasına da işaret edilmiştir. Buna rağmen, Kur'ân'da Rasûlullah'a hitap eden emir kipi kelimeler Arapça'ya da Türkçe'ye tercüme edilirken, birçok meâl ve tefsirde Rasûlullah'a ismiyle “Ey Muhammed” şeklinde nidâ ve hitap edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada, zikredilen durumun Kur'ân ve hadisler açısından isabetli olup olmadığı ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Kur'ân, Rasaûlullah, meâl, tefsir.

ABSTRACT: In the Holy Qur'an, it has not been named with into the name of Messenger of Allah and has been stated and He should not be called by his name.

However, it has been seen that the name of messenger of Allah has been addressed as “O Muhammed” in many commentaries and translations while translating Qur'anic word in Turkish.

In this paper, it is discussed whether the mentioned situation is right in terms of Qur'an and hadiths or not.

Keywords: Qur'an, Messenger of Allah, translations, commentaries.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, anlaşılması ve hükümleriyle amel edilmesi için bütün beşeriyete Arapça lisan ile inzâl edilmiştir. Lisanı Arapça olmayan her Müslüman milletin, mânâsını anlamak için kendi dilinde de Kur'ân'ın tefsir ve meâlleri yazılmıştır. Her tefsir ve meâlin yazılması elbette bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır, hepsinin yeri vardır ve her birinin bir boşluğu doldurduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Bu meâllerin ve tefsirlerin yazıldığı dillerden birisi de Türkçe'dir. Bugün Türkçe yazılmış birçok meâl¹ ve tefsir bulunmaktadır. Türkçe olarak bu kadar tefsir ve meâlin yazılması gerçekten sevindirici bir hâdisedir.

Gerek Arapça gerekse Türkçe yazılmış birçok tefsir ve meâllerde dikkati çeken bir hususu belirtmek istiyoruz. O da; Hz. Rasûlullah'a hitaben (kul/قُل/de, söyle; üzkur/أذکر /hatırla, sebbih/سَبِّح/tesbih et, gibi) emir lafzıyla ya da (ke/ك، te/ت) muhatap zamirleri ile yapılan hitaplarda Rasûlullah'ın isminin Kur'ân'da sarahaten olmadığı hâlde “*Ey Muhammed!*” şeklinde

* Prof. Dr., Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fak., adem_dolek@hotmail.com

¹ Sadece Cumhuriyet döneminde Kur'ân'ın Türkçeye kırktan fazla tercümesi yapılmıştır (bkz. Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İst., 2004, s.54).

sarahaten ifade edilmiş olmasıdır. Aynı zamanda bazı vâizlerimizin ve hatiplerimizin de gerek vaazlarında gerekse hitabetlerinde zaman zaman Kur'ân'daki ilgili kelimelerin meâllerini verirlerken “*Ey Muhammed!*” şeklinde hitap ettikleri görülmektedir. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir hitabın bulunmadığı üzerinde durmak istiyoruz².

Bu bakımdan Kur'ân'da Rasûlüllah'ın isminin açıktan zikredilmemesi ve Nûr sûresinde geçen “*Rasûlün çağırmasını birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın.*”³ buyrulması, ümmetinin Hz. Peygamber'e ismiyle hitap edip edemeyeceği hususunda âlimlerin farklı yorumlarına sebep olmuştur.

Biz bu çalışmada, meâl veya tefsir yazılırken Rasûlüllah'ın isminin, “*Ey Muhammed!*” şeklinde kullanılmasının Kur'ân'ın hitabeti açısından uygun olup olmadığı üzerinde düşüncelerimizi belirtmeye çalışacağız.

B- RASÛLÛLLAH'A İSMİYLE HİTAP ETMEK

Rasûlüllah'a ismiyle hitap edilip edilmemesi hususunda ilk dönemlerden beri farklı görüşler beyan edenler olagelmıştır⁴. Kastalânî (v.923/1517), Kur'ân'da Rasûlüllah'a ismiyle hitap edilmemesinin Rasûlüllah'ın hasâisinden olduğunu beyan eder ve: “Hak Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Azim'de sair peygamberân (aleyhimü's-selâm)lara adlu adıyla hitap idüp “*Yâ Âdem, yâ Nûh, yâ Zekeriyâ, yâ Yahya, yâ Musa, yâ İsâ*” deyu buyurmuştur. Amma Fahr-i kâinât (aleyhi ekme'lü't-tahiyât) Efendimiz Hazretlerine “*يا ايها الرسول، يا ايها النبي، يا ايها المرسل، يا ايها المدثر*” *Ey Rasûl, Ey Nebî, Ey örtüsüne bürünen*” deyu hitap etmiştir. Bu merteye gayet tazimdir.”⁵ şeklinde görüşlerini belirten Kastalânî, ümmetinin, Rasûlüllah'a ismiyle nidâ etmenin haram kılındığını ifade eder ve şöyle der: “*Rasûlüllah sallahu teâlâ aleyhi ve sellem* Hazretlerine ismi ile nidâ kılmak, ümmetine haram kılınmış idi. Kur'ân-ı Azim'de “*لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا*”⁶ deyu buyrulmuştur. Mânâsı: Fahr-i âlem Hazretlerine nidâyı, bazınız bazınıza ismi ile ve ref-i savt ile ettiği nidâ gibi ve hücreler taşrasından ettiği nidâ gibi eylemen, belki “*Yâ Rasûlallah, yâ Nebiyallah*” diye vakar ve tevâzu ile ve alçak savtla nidâ edin, demek olur.” demektir⁷.

Bazı âlimler yukarıda zikredilen âyeti, Rasûlüllah'ın ismiyle hitap edilmesinden ziyade, Rasûlüllah (s.a.v.) her hangi bir sahâbîyi çağırıldığında, çağrılan kişinin bu çağrıya her hangi bir kişinin çağırması kabilinden telakki etmemesi, Rasûlüllah'ın çağrısına hemen icabet etmediği gerektiği şeklinde yorumlamışlardır. Kastalânî bunu şu şekilde anlatır: “Bazıları dediler ki; Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazretleri, size duâ ettikde yani sizi yanına çağırıldığında O'nun çağırmasını birbirinize ettiğiniz çağırmaya kıyas etmek yani birbirinizi çağırıldığı zamanda a'raz edip varmamak yahut istemezliğe vurmak ki, vâki olur, zinhar Fahr-i âlem Hazretlerinin duâsında böyle eylemek demektir, dediler.”⁸

² Zaman zaman bu konu gündeme geldiğinde “Ama Kur'ân'da ‘Muhammed’ ismi zikredilmektedir. Buna ne diyorsunuz?” şeklinde soru gelebiliyor. Hemen ifade eldim ki, Kur'ân'da: “وما محمد إلا رسول/ Muhammed ancak bir Rasûldür (Âl-i İmrân, 3/144); وما محمد إلا أحد من رجالكم/Muhammed sizden hiçbir erkeğin babası değildir (Ahzab, 33/40); *وَأَمِنُوا بِمَا نَزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ* /Muhammed, Allah'ın elçisidir (Fetih, 48/29) şeklinde dört yerde “Muhammed” ismi sarîh olarak zikredilmiştir. Ancak bunlar, hitap olarak değil, haber olarak zikredilmektedir. Görüldüğü üzere bu dört ayetten üçünde Muhammed'in peygamber olduğu bildirilmekte, diğerinde de Muhammed'e indirilenlere iman edenler şeklinde haber olarak zikredilmektedir. “*Ey Muhammed!*” şeklinde bir hitap veya çağrı şeklinde zikredilmemektedir. Şunu da belirtelim ki, Kur'ân'ın 47. sûresinin ismi de “Muhammed sûresi”dir (Dölek, Adem, *Tahiyat ve Kumut Duâları İnsanlığa Sunulan Mesajlar*, İst., 2013, s. 32-33).

³ Nûr, 24/63.

⁴ Bu görüşler için bkz. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, X, 234-235.

⁵ Kastalânî, Ahmed b. Muhammed, *Mevâhib-i Ledünniye* (Terc: Şair Abdülbaki), 1248 h., I, 471 (Osmanlıca).

⁶ Nûr, 24/63.

⁷ Kastalânî, I, 471.

⁸ Kastalânî, I, 471-472.

Kur'ân, Meal ve Tefsirlerde Rasûlullah'a İsmiyle Hitap Edilmesi

Şunu hemen ifade edelim ki, Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir yerinde Rasûlullah'a "Ey Muhammed!" şeklinde ismiyle veya O'nun herhangi bir künyesiyle hitap etmemiş⁹, daima O'nun güzel vasıflarından "يا أيها النبي/Eyyühâ'n-Nebiyü¹⁰, يا أيها الرسول/Yâ eyyühâ'r-Rasûl¹¹, يا أيها المرزئل/ Yâ eyyühâ'l-Müzzemmil¹², يا أيها المدثر/Yâ eyyühâ'l-Müddessir"¹³ gibi vasıflarını kullanarak nidâ etmiştir.

Nesefî (v.701/1301), İnşirah sûresindeki "ورفعناك ذكرك" "Senin zikrini yüceltmedik mi?"¹⁴ âyetini izah ederken bu âyetin bir mânâsının da "Seni 'Rasûlullah' ve 'Nebiyullah' olarak isimlendirmekle zikrini yüceltmedik mi?" şeklinde tefsir etmiştir.¹⁵

Cenâb-ı Hakk, Tahiyât duâsında da Rasûl'ün en önemli vasıflarından birisi olan "Peygamberlik" vasfıyla "يا أيها النبي/Ey Peygamber!"¹⁶ diyerek hitapta bulunmuştur.

Sahabe-i Kirâmın da (daha yeni Müslüman olup da nasıl hitap edileceğini bilemeyenler hariç) Hz. Peygamber'e ismiyle "Yâ Muhammed" şeklinde çağırdukları veya hitapta buldukları pek vâki değildir. Onlar daima "Yâ Rasûlallah" veya "Yâ Nebiyallah" şeklinde nidâ etmektedirler. Hatta eşleri ve çocukları da "Yâ Nebiyallah veya yâ Rasûlallah" şeklinde nidâ etmektedirler¹⁷.

C-RASÛLÛLLAH'A İSMİYLE NİDÂ EDİLMEMESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER VE TEFSİR VE MEÂLLERDEN BAZI ÖRNEKLER

Yukarıdaki genel bir açıklamadan sonra burada da bazı tefsir ve meâllerden konuyu daha açıklayıcı mahiyette örnekler vermek istiyoruz.

Genellikle tefsirlerde "لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا"¹⁸ âyetinin açıklamasında "Allah Rasûlüne ismiyle çağrılmamasıyla ilgili yer verilmesine rağmen, birçok müfessirin, Hz. Peygamber'e doğrudan hitap eden kelimelerin mânâsını verirlerken "Yâ Muhammed!" diye ismiyle nidâ ettikleri görülmektedir¹⁹.

Şunu hemen ifade edelim ki, yukarıda zikrettiğimiz bu âyetin birçok yorumu yapılmıştır. Bunlardan bazılarını nakletmeye çalışalım.

Taberî (v.310/922), bu âyetin yorumunda ehl-i te'vîlin, farklı görüşler ileri sürdüklerini belirterek bunlardan birkaç tanesine temas eder ve şöyle der: Bazıları; bu, Rasûlullah'ı kızdıracak her hangi bir davranışta bulunup da kendilerini helâkete götürececek her hangi bir davranış sebebiyle Rasûlullah'ın kendilerine bedduâ etmesine maruz kalmalarını yasaklamaktadır, demişlerdir. İbnu Abbas (r.a.) da "Rasûlullah'ın size bedduâsı makbul olur, bundan sakının." şeklinde dediği nakledilmektedir. Bazıları da "Bilakis Rasûlullah'a kaba ve sert şekilde çağırılmayı yasaklamaktadır, yumuşak ve tevazu ile çağırılmayı emretmektedir" demişlerdir. Mücahid (v.104/722) ise bu âyetin; yumuşaklık ve tevazu içerisinde "Yâ

⁹ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, *Şuabu'l-İman*, Beyrut, 1990, II, 133.

¹⁰ Bkz. Enfal, 8/65, 66, 70; Tevbe, 9/73; Ahzab, 33/1, 28, 45, 50, 59; Talak, 65/1; Tahrim, 66/1, 9; Bir de "Tehiyât" duâsında geçmektedir ki, Mi'râc gecesinde vuku bulan söyleşide yani Rasûlullah (s.a.v.)'in selâm yerinde takdim ettiği "Tehiyât" a karşılık Rabbimizin "السلام عليك أيها النبي" şeklinde mukabelede bulunmuştur (Geniş bilgi için bkz. Dölek, *Tahiyat ve Kunut Duaları*, s. 32-33).

¹¹ Bkz. Mâide, 5/41, 67.

¹² Bkz. Müzzemmil, 73/1.

¹³ Bkz. Müddessir, 74/1.

¹⁴ İnşirâh, 94/4.

¹⁵ Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Dâru'l-Fikr, ts. IV, 36.

¹⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahihu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (s.a.v.) ve Sünenihî ve Eyyâmihî* (I-VIII), İst., 1992, Ezan, 148; Müslim b. el-Haccâc, *el-Müsnedü's-Sahih*, İst., 1992. Salât, 55; Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen*, İst., 1992. Salât, 99; Dölek, *Tahiyat*, s. 17 vd.

¹⁷ Bkz. Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen*, İst., 1992, Cenâiz, 26.

¹⁸ Nûr, 24/63.

¹⁹ Meselâ bkz. Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tefsiru'l-Celâleyn*, İst., ts., s. 603 (Kevser sûresi); s. 598 (Alak sûresi), s. 597 (İnşirâh sûresi), s. 596 (Duhâ sûresi),

Rasûlallah” şeklinde Rasûlüllah’ı çağırma şeklini, sert ve asık suratla ‘Yâ Muhammed” şeklinde çağırma şeklini emrettiğini söylemektedir. Katâde (v.118/735) de; Rasûlüllah yüceltilmesini ve teşrif edilmesini ifade ettiğini söylemektedir. Taberî’nin kendisi de İbnu Abbas’ın te’vilinin daha doğru olduğunu belirterek, bu âyetin siyak ve sibakı itibarıyla bu âyette, içinde Hz. Peygamber’e saygı ve tazimle söz söyleme ve çağırma olmayan bir şeyi emretmekten daha çok, bütün müminleri ilgilendiren bir işte Hz. Peygamber’in izni olmaksızın O’nun hoşlanmayacağı şekilde O’ndan ayrılıp, O’nu kızdıracak ve O’nun bedduâ etmesine sebep olacak durumlardan sakındırma olduğuna benzemektedir, der²⁰.

Râzî (v.606/1209)’nin açıkladığı üzere bazı âlimler bu âyeti, Rasûlüllah’ın, size olan emrini ve çağrısını birbirinize olan emir ve çağrınız gibi kabul etmeyin. Çünkü O’nun emrinin yerine getirilmesi farzdır, lâzımdır. Müberred (286/900) ve Kaffâl (v.365/976) bu görüştedirler.

Bazı âlimler; O’nu, birbirinizi çağırdığınız gibi “Ey Muhammed” diye çağırmanın. O’nu ancak “Ey Allah’ın Rasûlü! Ey Allah’ın Nebîsi!” diyerek çağırın, demişlerdir. Said b. Cübeyr (v. 95/713) ve Mücahid bu görüştedirler.

Bazı âlimler de: “O’nu çağırırken yüksek sesle çağırmanın” mânâsında anlamışlardır. İbnu Abbas bu görüştedir. Bir diğer görüş de “O’nu kızdırdığınızda O’nun size bedduâ etmesinden sakınınız. Çünkü O’nun duâsı makbuldür ve başkasınıkine benzemez” şeklindedir. Râzî (v. 607/1210)’ye göre birinci te’vil âyetin nazmına daha uygundur²¹.

Nesefî (v.710/1310) de bu âyeti şöyle tefsir etmektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.)’in bir emri olduğunda sizin toplanmanıza ihtiyaç olup da sizi çağırdığında O’nun izni olmaksızın O’ndan ayrılıp gitmeyin. O’nun çağrısını, birbirinize çağırmanızla ve çağırmanın izni olmaksızın toplantıdan ayrılıp gitmeniz ile kıyas etmeyin. Ya da *O’na ismiyle hitap etmenizi* ve *O’na seslenmenizi birbirinize seslendiğiniz gibi yapmayın ve birbirinize anne ve babalarınızın verdiği isimlerle çağırdığınız gibi “Yâ Muhammed!” diye ismiyle çağırmanın. Fakat “Yâ Nebiyyallah!” ve “Yâ Rasûlallah!” diye vakarla, tazimle ve kısık sesle çağırın.”²².*

Görüldüğü gibi Nesefî de yine bu âyetin yorumunda Hz. Peygamber’e ismiyle nidâ edilmemesine yer vermektedir.

Rasûlüllah’a ismiyle hitap edenler, birkaç kısımda ele alınabilir.

Birisi; Hz. Cebrâil (a.s.)’dir. Rasûlüllah’a genelde “Yâ Muhammed!” diyerek ismiyle hitap ettiği görülmektedir²³.

İkincisi de yeni Müslüman olan kişilerin nâdiren de olsa “Yâ Muhammed!” diyerek hitapta buldukları dikkati çekmektedir.²⁴ Ancak bu kişiler, işin mahiyetini anladıktan sonra Rasûlüllah’a ismi ile asla nidâ etmemektedirler.

Üçüncüsü de Rasûlüllah’ın peygamberliğini kabul etmemiş olanlardır. Meselâ, imân etmemiş olan Kureys’liler, “Yâ Muhammed! Bizi kendisine davet ettiğin Rabbinin sıfatlarını bize anlat bakalım!” demişlerdir. Bunun üzerine de İhlâs sûresi nâzil olmuştur²⁵. Yine Kureys’ten bir grup, “Yâ Muhammed! Haydi, gel, sen bizim dinimize tâbi ol, biz de senin dinine tâbi olalım, bir sene bizim ilahlarımıza tap, biz de bir sene Senin İlâhına ibadet edelim, demişlerdi. Rasûlüllah da “Allah’a O’ndan başkasını ortak koştuktan Allah’a sığınırım”

²⁰ Taberî, X, 235.

²¹ Râzî, *Tefsir* (terc: Heyet), XVII, 160.

²² Nesefî, III, 156.

²³ Meselâ bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 231; Taberî, XXIV, 729; İbnu Kesîr, *Tefsir*, XIV, 500.

²⁴ Bkz. Beğavî, el-Hüseyin b. Mesûd, *Şerhu’s-Sünne* (thk: Şuayb el-Arnaût, Muhammed Zühre eş-Şâviş), (I-XVI), Beyrut, 1983.II, 193.

²⁵ Nesefî, IV, 383; Ayrıca bkz. Taberî, XXIV, 728; Râzî, *Tefsir* (Arapça), XXXI, 210.

demmişti. Bunun üzerine de Kâfirûn sûresi nâzil olmuştur²⁶. Her iki misâlde de görüldüğü gibi, müşrikler, Rasûlullah'a "Yâ Muhammed!" diye ismiyle hitap etmişlerdir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür, ancak bu kadarının yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Şunu hemen ifade edelim ki ashabın, İslâm'a girdikten ve meselenin önemini anladıktan sonra Hz. Peygamber'e ismiyle hitap etmiş olduklarına dair bir örneğe rastlamadık.

1- Rasûlüllaha İsmiyle Hitap Edilen Tefsirlerden Bazı Örnekler

Fahrudin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* isimli büyük tefsirinde Kâfirûn sûresini açıklarken, sûrenin başındaki "كُلِّ" emriyle başlaması ile ilgili kırk üç tane hikmetini belirtir ve bu hikmetlerin on birinde sanki Allah Teâlâ şöyle diyor: "Söyle, Ey Muhammed!" şeklinde nidâ olarak Rasûlullah'ın ismini zikretmiştir²⁷.

Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Hâzin (v.741/1340)'in de *Lübâbu'te'vîl fi Meâni't-Tenzîl* isimli tefsirinde Rasûlullah'a hitap eden ve emir ifade eden kelimelerin açıklamasını yaparken ekseriyetle nidâ olarak "Yâ Muhammed!"²⁸ şeklinde Rasûlullah'a ismiyle hitap eder şeklinde ifade ettiği görülmektedir.

2- Meâllerden Bazı Örnekler

Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı; Hüseyin Atay -Yaşar Kutluay tarafından yazılmış bir meâldir. Bu meâlde "Ey Muhammed!" şeklinde Rasûlullah'ın isminin sıkça kullanıldığı görülmektedir²⁹.

Fikhî Hükümler ve İlmî Çözümler Açısından Kuranı Kerim ve İzahlı Meali isimli mealde de "كُلِّ" emrinin, "(Ya Muhammed!) De:"³⁰, "(Habibim Muhammed) De ki:"³¹ şeklinde tercüme edildiği görülmektedir

D-RASÛLÛLLAH'A İSMİYLE HİTAP ETMEMEYE GAYRET GÖSTERENLERDEN BAZI ÖRNEKLER

Tefsir ve meâllerinde Rasûlullah'a ismiyle hitap edenlerin yanında, ismiyle etmemeye gayret gösterenlerin olduğu da bir gerçektir. Bunlardan birkaçını örnek verebiliriz:

Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed en-Nesefî, *Medâru't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* isimli tefsirinde Rasûlullah'a doğrudan hitap eden âyetlerde, Rasûlullah'ın ismini "Ey Muhammed!" şeklinde sarahaten kullanmamaya özen gösterdiği görülmektedir³². Cenâb-ı Hakk'ın kullandığı muhatap zamirini aynısını kullanmaktadır. Bunun, usûl açısından iyi bir yöntem olduğu söylenebilir.

Mehmet Vehbi'nin *Hülâstu'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân* isimli tefsirinde Rasûlullah'a hitap eden kelimelerde genellikle "Yâ Ekreme'r- Rasul"³³, "Yâ Nebiyy-i Muazzam"³⁴, "Ey Habibim"³⁵ ifadesini kullanıldığı görülmektedir. Bilindiği üzere bu ifadelerin ve tamlamaların bu şekliyle hiç biri de Kur'ân'da bulunmamaktadır.

²⁶ Nesefî, IV, 380.

²⁷ Bkz. Râzî, *Tesîr* (Arapça), XXXII, 138-143.

²⁸ Bkz. Hâzin, I, 66, 67, 79, 88, 90,

²⁹ Bkz. Atay, Hüseyin- Kutluay, Yaşar, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ankara, 1085, s, XVI, XVII, 596, 597, 601, 602, 603, 604.

³⁰ Bkz. Küçük, Ali, *Fikhî Hükümler ve İlmî Çözümler Açısından Kuranı Kerim ve İzahlı Meali*, Ankara, 2012, II, 977, 984, 989, 993.

³¹ Bkz. Küçük, II, 819.

³² Örnek olarak Gâşiye, A'lâ, Duhâ, İnşirah, Kâfirun ve İhlas sûrelerine bakılabilir.

³³ Mesela bkz, Mehmet Vehbi, *Hulâsatu'l-Beyan*, İst., 1969, XV, 6066, 6067, 6068, 6070, 6075, 6089, 6093, 6095, 6096, 6099, 6127, 6130, 6146, 6174,

³⁴ Mehmet Vehbi, XV, 6069.

³⁵ Mehmet Vehbi, XV, 6071, 6075,

Muhtasar Beyzavî Tefsiri'nin tercümesinde de “قُلْ” emrinin, “De ki” şeklinde tercüme edilmesine özen gösterilmiştir³⁶.

Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm* isimli meâlini yazarken yukarıda anlatmaya çalıştığımız nokta hususunda çok hassas davranmış ve emir lafızlarında ya da muhatap zamirlerinin kullandığı yerlerde Rasûlullah'ın ismini kullanma yerine “*Ey Habibim!*” şeklinde³⁷ ve “de/söyle” mânâsına gel “kul” emrinin geçtiği birçok yerde de sadece “de ki”³⁸ şeklinde ifade kullanmıştır. Çantay'ın, *Meâl*'inde “*Ey Muhammed*” ifadesini kullanmamaya özen gösterdiği dikkati çekmektedir. Ancak “Habibim” ifadesinin kullanılması, Rasûlullah'ın isminin zâhiren kullanılmasından daha iyi olmakla birlikte Kur'an'da “*Eyyuhâ'l-Habib*” ifadesinin olmaması sebebiyle bunun da kullanılmasının ne kadar isabetli olduğu üzerinde düşünülebilir.

Bir heyet tarafından hazırlanıp Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanan *Kur'an Yolu Meâli* isimli meâlde de “قُلْ” emri, “De ki:” şeklinde tercüme edilmiştir³⁹.

Hayat Kitabı Kur'an gerekçeli Meal-Tefsir isimli meâlde de “سَبِّحْ” kelimesinin ve “قُلْ” emrinin, “(Ey muhatap!) De ki:” şeklinde tercüme edildiği görülmektedir⁴⁰.

Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâli isimli meâlde de “(Habibim)”⁴¹, “De ki.”⁴² şeklinde tercüme edilmiştir.

Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkân Kurân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, isimli meâlde Rasûlullah'a doğrudan hitap eden kelimelerin meâllerini verirken parantez içinde yer yer Rasûlullah için (Rasûlüm)⁴³ şeklinde rasûl vasfını ve ifadesini kullanmakta ve zaman zaman da hiç kullanmamaktadır⁴⁴. “Rasûlüm” ifadesi, Kur'an'da Allah'ın zikrettiği ve vafettiği “*Eyyuhâ'r-Rasûl*” ifadesinin karşılığı olarak kullanılmış olduğunu ve iyi bir usûl olduğunu belirtebiliriz.

SONUÇ

Birçok tefsir ve meâlde, Rasûlullah'a emir olarak ya da doğrudan hitap edilen kelimelerin mânâsı verilirken, metinde olmamasına rağmen parantez içinde “*Ey Muhammed*” şeklinde sarıh olarak Hz. Peygamber'in ismiyle hitap edildiği görülmektedir.

Rasûlullah'a doğrudan hitap eden kelimeler açıklanırken, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de Rasûlünü tavsif ederek hitapta kullandığı vasıflardan birisinin veyahut isim zikretmeksizin kullanılan fiilin, emir sığasının sadece mânâsının kullanılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Meselâ, İhlâs sûresinin tefsir ya da meâli yapılırken, “De ki, söyle” mânâsına gelen “Kul” kelimesinin meâlde “*Ey Muhammed! De ki:*” yerine, “*Ey Rasûlüm! De ki:*” ya da isim zikretmeksizin “*De*” şeklinde sadece mânâsının kullanılması daha isabetli olacaktır. Bu aynı zamanda Hz. Peygamber'e olan saygı ve hürmeti göstermesi bakımından da büyük önemi haizdir.

Bundan böyle meâl yazmak isteyenlerin, vâizlerin ve hatiplerin, Çantay'ın “*Meâl*”inde olduğu gibi “*Ey Muhammed!*” yerine “*Ey Rasûlüm!*”, “*Ey Nebim!*” şeklinde Kur'an'da zikredilen sıfatlarla hitap etmelerinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

³⁶ Bkz. Kâdı Beydâvî, *Muhtasar Beyzavî Tefsiri* (terc: Şadi Eren), İst., 2013, III, 751, 757, 759, 763.

³⁷ Meselâ bkz. Kâfirûn, 109/1 “(Habibim şöyle) de:” şeklinde;

³⁸ Meselâ bkz. İhlâs, 112/1; Felak, 113/1; Nâs, 114/1.

³⁹ *Kur'an Yolu Meâli*, (Heyet), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s. 603, 604, 571.

⁴⁰ Bkz. İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, İst., 2008, s. 1247, 1323, 1326, 1329.

⁴¹ Davudoğlu, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâli*, İst., 1981, s. 573, 593.

⁴² Davudoğlu, s. 606.

⁴³ Meselâ bkz. Abese, 80/3; Büruc, 85/17; A'lâ, 87/6

⁴⁴ Meselâ bkz. Târik, 86/2; A'lâ, 87/1; Gâşiye, 88/1.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (v.241/855), *Müsned (I-VI)*, İst., 1992.
- Atay, Hüseyin- Kutluay, Yaşar, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ankara, 1985.
- Beğavî, el-Hüseyin b. Mesûd (v.516/11222), *Şerhu's-Sünne (thk: Şuayb el-Arnaût, Muhammed Züheyr eş-Şavîş)*, (I-XVI), Beyrut, 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin (v.458/1066), *Şuabu'l-İman, (I-VII)*, Beyrut, 1990.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/870), *el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (s.a.v.) ve Sünenihî ve Eyyâmihî (I-VIII)*, İst., 1992.
- Davudoğlu, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meâli*, İst., 1981.
- Dölek, Adem, *Tahyyat ve Kunut Duâları İnsanlığa Sunulan Mesajlar*, İst., 2013.
- Hâzin, Alâuddin Ali b. Muhammed, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzil (I-IV)*, Beyrut, ts.
- Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İst., 2004.
- Kâdî Beydâvî, *Muhtasar Beyzavî Tefsiri (terc: Şadi Eren)*, İst., 2013.
- Kastalânî, Ahmed b. Muhammed (v.923/1517), *Mevâhibü Ledünniye (Terc: Şair Abdülbaki)*, (I-II), 1248 h., I, 471 (Osmanlıca).
- Kur'an Yolu Meâli (Heyet)*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014.
- Mehmet Vehbi, *Hülâsatu'l-Beyan (I-XV)*, İst., 1969.
- Müslim b. el-Haccâc (v.261/874), *el-Müsnedü's-Sahih (I-III)*, İst., 1992.
- Neseî, Abdullah b. Ahmed (v.701/1301), *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl (I-IV)*, Dâru'l-Fikr, ts.
- Râzî, Fahrüddîn (v.604/1207), *et-Tesîru'l-Kebîr*, Lübnan, 1981.
- Râzî, *Tefsir (terc: Heyet)*, (I-XXIII), Ankara, 1998.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir (v.911/1503), *Tefsîru'l-Celâleyn (I-II)*, İst., ts.,
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (v.310/922) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân (I-XVI)*, Kahire, ts.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ (v.279/892), *Sünen (I-V)*, İst., 1992.

